

Гуменюк В.І.

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ П'ЄСИ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА «МОЛОДА КРОВ»

В.Винниченко незрідка використовує у своїх творах традиційні сюжети. Вже одне з перших його оповідань «Народний діяч» присвячене художньому осягненню любовних взаємин людей з різних суспільних сфер. І вже тут автор здобувається на досить оригінальне трактування цього сюжету. У п'єсі «Молода кров», вперше опублікованій 1913 року [1], драматург не просто самобутньо трактує цей сюжет, а подає витончену пародію на його шаблонне використання в українській мелодрамі. За перипетіями Винниченкового твору виразно проступають деякі риси класичних драм – «Доки сонце зійде, роса очі виїсть» М.Кропивницького, «Не судилось» М.Старицького, а ще більшою мірою їх численних епігонських наслідувачів. Ці риси – велемовності, романтичної піднесеності, сльозливого народницького замилювання не духом, а блиском сільських звичаїв та обрядів тощо – набувають цього разу сатиричного освітлення.

Перед нами начебто традиційна, добротна скроєна побутово-звичаєва драма, в якій бачимо молоду пару – поміщицького сина Антося й покоївку Ївгу – та Антосеву матір Морочинську, яка всіляко протриває їх одруженню. Морочинська, як і стара Воронова у Кропивницького, крізь пальці дивиться на розваги свого сина з сільськими дівчатами, в п'єсі навіть раз у раз згадується Килінка, яку свого часу звів і покинув Антось, покинув, очевидно, не без впливу матері (цей своєрідний рефрен «трагічної» вини персонажів немов покликаний позбавити їх нашого співчуття). Однак Морочинська дбає про лад у дворянській сім'ї, широ прагне добра своєму синові і саме тому категорично постає проти його одруження з покоївкою, звичайною сільською дівчиною, яку до того ж не без підстав вважає лукавою ледащицею.

Постать Антося виписана загалом досить традиційно. Це благодушний молодик, що доходить до екзалтованості у своєму захопленні поезією сільського побуту, добротностями простоліду. Він мало не з хлестаковською піднесеністю говорить про прожекти свого майбутнього подружнього життя: «Ех, Їсю, переїдемо в город, зараз тобі учителів, книжок... А потім здаси екзамен, построїмо в нашому селі чудесну школу, ти за вчительку, я за вчителя» [2]. Подібні велемовні пасажі раз у раз проймають звернення персонажа до своєї обраниці.

Головною, принаймні найактивнішою дійовою особою п'єси є Ївга. Як це часто трапляється у Винниченка (зокрема в драмах «Мemento», «Натусь», «Закон», «Над»), глибинну художню структуру твору визначає принцип «театру в театрі». Однією частиною персонажів для іншої влаштовується справжнє лицедійство, яке відтак трактується автором не просто як мистецька прерогатива, а як невід'ємна ознака життя (тут можна углядіти певний розвиток погляду шекспірівських часів на весь світ як театр). Художнім керівником вистави у виставі, який час від часу дає цінні поради й вказівки, є батько Ївги, заможний селянин Клим, а безпосереднім режисером і виконавицею провідної ролі – вона сама.

Вміла й талановита від природи акторка, Ївга вправно примусила Антося закохатися в себе, а тепер розіграє сцену сватання й одруження. Можна довго перераховувати безмежно вигадливі Ївжині заходи, спрямовані на подолання рішучого опору Морочинської та на заохочення Антося до енергійніших дій щодо офіційного оформлення шлюбу. Тут і вдавано соромливі погляди, і сльози з риданнями, і намір покинути службу в Морочинської («Простіть, пані. Тато велить додому йти... Там за мене поки що Пріська буде» [с. 372]; оце «поки-що» – прикметна обмовка), і підкуп наймита Панаса, аби вив собакою в куцах і вселяв моторошні передчуття в серце лякливої пані, і організація її зустрічі з бабкою-ворожкою... І любов до народних святощів, і заботони, й наука... – все вдало експлуатується, все пускається в хід.

Власне, наука, а точніше її художній образ є вкрай важливим компонентом загальної структури твору. Образ науки тут трактується з виразно модерністських, деякою мірою антисциєнтистських позицій, з позицій певної остороги щодо абсолютизації її значення в суспільному бутті (більш детально ця тема буде розроблена автором пізніше в романі «Сонячна машина»).

Найважливішим аргументом Ївги й Антося в обеззброєнні Морочинської, так би мовити, важкою артилерією є брат пані, Антосів дядько Макар Макарович, якого явно не без впливу своєї обраниці юнак викликає з міста на допомогу. Макар Макарович – науковець, відомий своїми прогресивними поглядами. Це він висуває теорію щодо необхідності додання до дряхліючої дворянської крові «молодої крові» народної. Не встигши з'явитись, він тут же задає Морочинській риторичне запитання: «Що краще: чи дегенератка-інститутка «благородної» дворянської крові, чи здорова духом і тілом дівчина з народу?» [с. 371]. Що інститутка – то ще не конче дегенератка, а дівчина з народу може бути хвора і духом, і тілом, що не може бути до кожного життєвого випадку теоретичної панацеї – це деталі, які мало його обходять. Тож дядько ретельно й завзято береться виконувати відведену йому роль у влаштованому Ївгою спектаклі. Прикметним засобом художньої характеристики персонажа є подане у виразно шаржованому ключі його хворобливе несприйняття «сільської ідилії» – роїв мух, трясовиці возом, гарчання пса, крику півня... Він повсякчас поривається в місто, в спокійну тишу свого затишного кабінету. Його не те, що не цікавить, його дратує реальна дійсність. Де вже йому розгледіти справжню суть Ївги? Ні прямі викриття цієї суті ображеним родичем Ївги, ні резонні перестороги Морочинської – все ніщо перед прагненням втілити власну теорію в реальність, заради чого Макар Макарович і лишається на селі та терпить осоружні побутові незручності.

Критика вже не раз писала про властиве деяким образним побудовам Винниченка художнє передчуття

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ П'ЕСИ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА «МОЛОДА КРОВ» більшовизму [3]. Очевидно, це можна сказати про постать Макара Макаровича та пов'язані з нею проблеми, що їх досліджує автор у п'єсі «Молода кров».

Вишукана пародійність як суттєва ознака образного ладу п'єси особливо виразно виявляється у другій дії. Коротка вступна ремарка вказує на деталі, характерні для декорації української класичної драми: «Тин, ворота, перелаз. Вечір». Ївга, яка з тактичних міркувань повернулася до батькової хати, чекає на Антося і разом з сільськими парубками, що кепкують над паничем, обговорює план його зустрічі: «Так ти, Семене, не дуже, чуєш? А злегенька, мовляв, так і так, не можна наших дівчат зводити» [с. 374]. Деякі цінні поради дає Ївжин батько, на якийсь час виходячи з хати. Тут же йде торг з Панасом, який за свої послуги («І собакою вий, і того дурня підговорюй») вимагає більше грошей... Власне, йде жвавий репетиційний процес, під час якого Ївга вперше постає такою, якою вона є насправді, у всій своїй брутальній нищоті (це виразно означають, зокрема, деталі мовної характеристики). Коли ж здалеку долинає спів Антося (що ж то за українська п'єса без співу? -- подібне риторичне запитання подибуємо в оповіданні «Антрепренер Гаркун-Задунайський»), всі зникають і починається розігрування мелодрами з начебто вельми характерними атрибутами останньої – з молодшою сестрою, що ненароком вибігає з хати й з острахом сповіщає, що пильний батько не випускає парубкової коханої, яку не без вагання врешті згоджується покликати потай від старого, зі спраглими перешіптуваннями й обіймами молодят та суворим покликом батька, що, як виявляється, ще не ліг спати, із принизливим зіткненням панича з парубоцтвом, котре ледве не наминає боки Антосеві, що, виявляється, не «очировательний господін», а «последняя сволоч і мерзалец», бо знеславлює порядну дівчину... Короткотривале спілкування з Антосем Ївга не марнує і встигає звести його з ворожкою Саламахою, тонко розрахувавши, що запросини баби до панського двору для зустрічі з Морочинською можуть послужити важливим засобом здолання опору останньої.

Остання (четверта) дія п'єси – видовищний, психологічно переконливий та гротескно виразний, вигадливо сконструйований драматургічний процес зривання масок, раптового протверезіння панства (передусім Антося й Макара Макаровича), що відбувається під бучний акомпанімент третього дня п'яної весільної гульні селян, котрі, накликавши численних кривних, радіють своєму родичанню з панами. Протверезіння на фоні прятяки – тут Винниченко ефективно використовує один із своїх улюблених прийомів: вишукану гру контрастів. Кульмінацією цієї сцени є поновлення торгу Ївги з Панасом, що вимагає все нових грошей за свої послуги. Діставши облизня, він гучно сповіщає, що Ївга була його полюбовницею, а після розлогої погрозливої тиради Ївжиного батька спокійно додає: «Вона не зо мною одним, а все село знає...» [с. 404].

Завершується п'єса просторою пантомімічною ремаркою, в якій подано узагальнені характерні дії кожного з персонажів, дії, які в сукупності витворюють неоднозначний, амбівалентний настрій – і відчуття гіркоти примарної суєти людської, і благості прозріння. В останній авторській вказівці «Завіса тихо спадає» слово «тихо» досить показове щодо з'ясування загальної тональності твору.

Вдаючись до виразних засобів шаржу й гротеску, автор разом з тим незмінно лишається в межах тонкої сумовитої іронії. У п'єсі відсутні патетично-викривальні ноти. Це твір глибоко філософський – досвід створення інтелектуальної драми тут виразно дається взнаки. За всієї зануреності його в складнощі суспільних взаємин початку ХХ століття не вони тут є головним об'єктом художнього дослідження, а всяка фальш у людських стосунках, яка, очевидно ж, ніколи до добра не доведе. Висміюючи і романтично-екзальтовану чи абстрактно-наукову відірваність від життєвих реалій, і нищу захланність, приземленість людських прагнень, драматург створює сатиричну комедію, в якій використовує широку гаму зонайрозмаїтіших стильових відтінків, серед яких пародійність виконує ключову роль, постаючи на ґрунті життєво достовірного й мистецьки ефектного використання конструктивного принципу «театру в театрі».

Написана начебто в традиціях етнографічно-побутової мелодрами, а насправді цілком модерна «Молода кров» здобула широкий сценічний успіх [4]. Природно, що ця складна за своєю жанрово-стильовою структурою п'єса викликала доволі суперечливі критичні відгуки -- від різко осудливих до цілком схвальних. Якщо з критикою М.Євшана стосовно «Дочки жандарма» важко не погодитись, то в його ставленні до «Молодої крові» виразно проглядається дещо педантична упередженість, ба навіть роздратованість авангардною складністю поезики твору. Коротко переказавши фабулу, критик зневажливо осудив твір («Така-то «комедія» Винниченка»), не вдався не лише до аналізу, а й до якихось (хай би негативних) точніших оцінок [5]. Не вдався до конкретнішого аналізу і Юр. Сірий, який прихильно поставився до п'єси, відзначивши її театральність (п'єса «безперечно, займе в репертуарі почесне місце. Для цього вона має всі дані»), соціально-побутову колоритність («справжній малюнок життя»), але разом з тим приписавши авторові дещо спрощений соціологізм (автор показує, яка «безодня лежить у відносинах поміщицького кола і селянського») [6]. Очевидно, соціологічність критики Ю.Сірого, відгук якого цитується в примітках видання вибраних п'єс В.Винниченка 1991 року, спричинився до більш ніж вузького трактування автором приміток В.Бурбелою «Молодої крові» як «комедії відверто політичної спрямованості» [7]. Тенденцію полярних оцінок твору продовжили Михайло Могиланський (комедія «Молода кров» – «кричуща карикатура, без міри й мистецького такту» [8], Євген Маланюк («Занадто яскравий реалізм, а вірніше фотографічний натуралізм вихоплених шматків побутової дійсності» [9], Дмитро Антонович, який відносить «Молоду кров» до п'єс, що приваблюють «своїм відважним і щирим натуралізмом» [10], Іван Левадин («Здорова, зерниста, повна тонкої психології та життєвої мудрості комедія-сатира» [11]) та інші критики.

1. Винниченко Володимир. Молода кров: Комедія на 4 дії // Дзвін. - 1913. - № 7- 8.
2. Винниченко Володимир. Вибрані п'єси. - К., 1991. - С. 362. Надалі посилання в тексті.
3. Див. зокрема: Мороз Л.З. «Сто рівноцінних правд»: Парадокси драматургії В.Винниченка. - К., 1994.
4. Ніковський А. Останній сезон нашого театру // Літературно-науковий вісник, 1914. - Кн. 3. -С. 499 (про постановку п'єси в театрі М.Садовського рецензент пише як про “великий успіх”). П'єса йшла в багатьох театрах, зокрема, в Київському ім. І.Франка у 1920 р.
5. Євшан М. В.Винниченко (В.Деде): Молода кров... // Українська хата. - 1913. - № 11. - С. 163-170. Див. також: Євшан Микола. Критика. Літературознавство. Естетика... - С. 608 - 609.
6. Сірий Ю. В.Винниченко: Молода кров... // Літературно-науковий вісник. - 1913. - Кн.. 11. - С. 378 - 379.
7. Бурбела В.А. Примітки // Винниченко Володимир. Вибрані п'єси... - С. 602.
8. Могилянський М. Украинская литература в 1913 г. // Русская мысль. [Москва]. - 1914. - Кн.. 2. - С. 27 - 31.
9. Маланюк Євген. Молода кров: п'єса на 4 дії Володимира Винниченка // Український сурмач [Щипіорно-Каліш]. - 1922-23 лист. (№ 40). - С. 8.
10. Антонович Д. Український театр: Конспективний історичний нарис // Нова Україна [Прага]. - 1923. - № 1-2. - С.133 -141.
11. Левадин Іван. Український театр під проводом М. Орла-Степняка в Станиславові // Театральне мистецтво [Львів]. - 1924. - Випуск 4. - С. 30-32.